

EGY FELHAGYOTT FÁS LEGELŐ TERÜLETÉNEK TÁJHASZNÁLAT VÁLTOZÁSA OLASZFALU (VESZPRÉM MEGYE) HATÁRÁBAN

VARGA ANNA¹ – BÖLÖNI JÁNOS²

¹PTE TTK Növényrendszertani és Geobotanikai Tanszék
H-7624 Pécs, Ifjúság útja 6.
varga.anna16@gmail.com
²MTA ÖBKI,
H-2163 Vácrátót, Alkotmány u. 2-4.

VARGA, A. – BÖLÖNI, J.: *Changes in the land use of an abandoned wood pasture near Olaszfalú (Veszprém county)*

Abstract: The area had belonged to the forest assets of the Zirc Abbey before being declared a pasture. Since 1862 the regular grazing and clearing of the area is controlled by the community of the farmers of Olaszfalú and the area called “Olaszfalui Volt Urbéres Gazdák Legelője”. Since the establishment of the soviet co-operative in the 1960s, the number of animals started to decrease, consequently the regular maintenance and clearing of the pasture ceased. In the last few years the former pasture was utilized as a hunting ground. In 2007 the territory has been divided into parcels. The changes of land use and vegetation in the researched area fairly represent those countrywide processes which happened in the last 250 years, and which are characteristic to our hill-countries even today.

Keywords: wood pasture, landscape history, Bakony Mts., forest and pastureland separation, traditional landuse abandonment.

Bevezetés

Az elmúlt évek ökológiai kutatásai és a természetvédelem tapasztalatai mindinkább rávilágítanak arra, hogy a Kárpát-medence élőhelyeinek mai jellegét, típusait, állapotát igen erősen befolyásolta a tájhasználat. A 20. század második felében jellemző folyamat, hogy a táj

egyreszre az ember jelenléte egyre erőteljesebbé válik, más részre pedig fokozatosan el-tűnik a tájból, s az addig hagyományos használathoz szokott tájak-élőhelyek átalakulása fi-gyelhető meg. A tájhasználat jelentőségének felismerése a természetvédelmi biológia para-digmaváltásának is köszönhető (MARGÓCZI 2001, VARGA 2006). A természetvédelem egyik legnagyobb kérdése, hogy egy adott tájban mi is lehet a legmegfelelőbb kezelési mód, mi le-het fenntartó, természetkímélő, tájba illeszkedő. Ennek megválaszolásához adhatnak segítsé-get a tájtörténeti és a hagyományos ökológiai kutatások (RACKHAM 1980, KIRÁLY 1999, AGNOLETTI 2006, BARTHA 2008, MOLNÁR et al. 2009).

Kutatásunkban arra a kérdésre keressük a választ, hogy egy jelenleg felhagyott és nagy-mértékben becsérjésedett fás legelőnek a tájhasználatára hogyan változott meg az elmúlt 200 évben. Remélve, hogy ezen az esettanulmányon keresztül elősegíthetjük az erdőszült tájak egykori és jelenlegi vegetációjának, kiemelten pedig a fás legelőknek a pontosabb megértését.

Anyag és módszer

A vizsgált terület környezeti adottságai

A vizsgált terület Olaszfalutól DK-i irányban, a Keleti-Bakony kistáj nyugati szélén, 380-480 m tengerszintfeletti magasságban, mintegy 255 ha-on terül el (MAROSI & SOMOGYI 1990). A legelő részei: Vüllő-hegy, Tunyog, Köveskút, Somhegy-lapos, Ürgelap, Mézesmező.

A Keleti-Bakony kistájra jellemzően a terület mérsékelt nedves éghajlatú. Az évi közép-hőmérséklet 9 Celsius fok körül van. Az évi csapadékösszeg 693-724 mm (MERSICH et al. 2002)

A kistáj domborzata uralkodóan középidői karbonátos kőzetekből épült, melynek megje-lenése igen változatos. Ezt a vizsgált terület domborzati viszonyai és geológiai képe is jól pél-dázza. Jellemzők a lépcsős letörések és sziklakibúvások. A Tunyog-hegy DNY-i részén talál-ható sziklás hegyoldalt lépcsőzetes megjelenésű triász dachsteini mészkő alkotja. Kréta kori mészkő alkotja a Vüllő-hegy nyugati oldalán található sziklasorozatokat, Mézesmező kökibú-vásait (CSÁSZÁR et al. 1981, SONNEVEND 2005). A területen előforduló legfontosabb talajtípu-sok a rendzina és az agyagbemosódásos barna erdőtalaj (CSÁSZÁR 2002).

A vizsgált terület növényzete

Növényföldrajzi szempontból a vizsgált terület a Dunántúli-középhegység flóraidékének (*Bakonyicum*), Bakony-Vértes flórajárásába (*Vesprimense*) tartozik (SOÓ 1965). A Kelet-Bakonyra jellemző sokféle élőhelytípus kis területen való mozaikos megjelenése a vizsgált te-rületen is megfigyelhető. Lejtősztyepprétek, felnyíló, mészkedvelő lejtő és törmelékgyepek, jellegtelten fűszáraz, száraz gyepek, galagonyás-rózsás-vadkörtés cserjések, molyhos tölgyes, gyertyános-kocsánytalan tölgyes, bükkös erdők és ligetek alkotják a vizsgált terület növényze-tét (BÖLÖNI 2004, SONNEVEND 2005, KIRÁLY et al. 2008). 2005-ös légifotó alapján a terület 50%-a zárt erdő, 13%-a liget, 23%-a cserjés, 14%-a gyepek (VARGA 2010).

A kutatás módszertana

A tájhasználat történeti kutatás három forráscsoport vizsgálatán alapult:

1. Levéltári iratok és más írott források; kéziratok térképek; katonai felmérések,
2. helyi lakosok, pásztorok tudása,
3. légifotók térinformatikai feldolgozása (BIRÓ 2006).

1. Levéltári iratok, más írott források, kéziratos térképek és katonai felmérések

A munka során felhasználtuk az I., II., és a III. katonai felmérés térképlapjait és a Veszprém Megyei Levéltárban fellelhető Olaszfalu erdő és legelő használatával kapcsolatos 1768 és 1960 között keltezett iratokat és kéziratos térképeket (1781, 1818, 1862, 1880). A terület és a község gazdálkodására vonatkozó további leírások és történeti anyagok felkutatását és szisztematikus áttekintését a Veszprém Megyei Levéltár könyvtárában, az Országos Mezőgazdasági Könyvtárban és az Országos Széchenyi Könyvtárban végeztük.

1818-ban Zmaly Ferenc [1- jegyzetek a cikk végén], a zirci Cisztercita Apátság erdőmestere részletes felmérést végzett az apátság erdőterületén. Zmaly Ferenc a faállomány összetételére és állapotára, valamint a terület használatára és környezeti adottságaira vonatkozó adatokat térképen, illetve ForstBuch-ban (Erdő könyv) foglalta össze. (VeML L133. T85. Forcarte des Olaszfaluer Reviers F. Zmaly 1818). A térkép pontossága miatt, illetve a mai helynevekkel megegyező nevek használata alapján az erdőrészletek elhelyezkedését be lehet azonosítani. De a kézírás nehéz olvashatósága következtében az iratnak több része is nehezen értelmezhető.

2. Helyi lakosok és pásztorok tudása

A vizsgált terület történetének, használatának és egykori növényzetének pontosabb megismerésének céljából félig struktúrált interjút készítettünk helyi gazdálkodókkal és a területen több évtizeden keresztül dolgozó pásztorokkal (MOLNÁR et al. 2009). Összesen 13 adatközlővel készítettünk interjút szobában. A két egykori pásztorral a vizsgált területet is bejártuk. A gyűjtés kiterjedt a vizsgált területet ábrázoló archív fényképek felkutatására is. Ennek során 15 darab 1960-1970 között készült fekete-fehér fényképet sikerült találni. A fényképeket Sándor Ferenc olaszfalui lakos készítette.

3. Légifotók térinformatikai feldolgozása

Az elmúlt 60 esztendő tájhasználat változását a fás legelő fiziognómiai élőhelytípusainak változására alapozva is megvizsgáltuk légifotók felhasználásával. A munkához 1950-ben, 1963-ban, 1984-ben, 1998-ban készült archív fekete-fehér légifotókat és a 2005-ös színes légifotót használtuk fel. A légifotók georeferálását ArcGIS programmal, további feldolgozást pedig ArcView 3.3 programmal végeztük (ZÓKA 2001-2007).

Eredmények

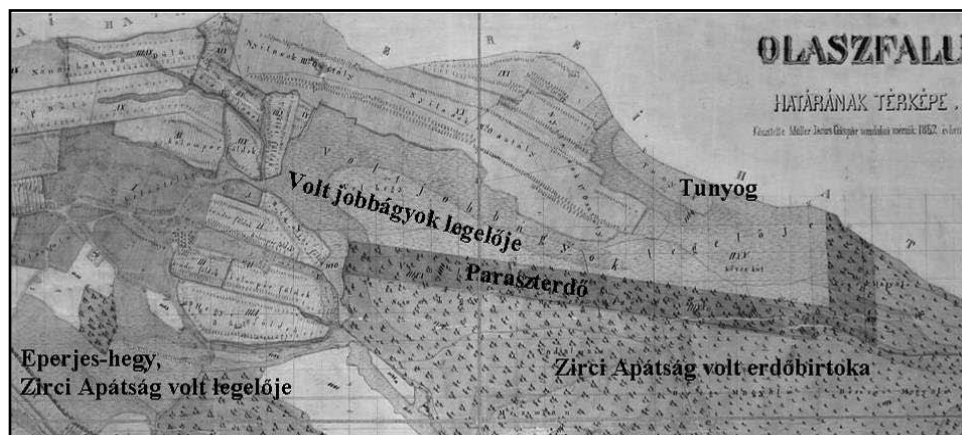
A rómaiak idején a terület nyugati részén, Vüllő-hegy aljában, a Mézesmezőn országot vitt át Hajmáskér irányából Győr felé (RAINER 2005).

1600-as évek közepéig a legelő délkeleti részén, a Köveskút forrás közelében volt az 1132 körül alapított Olaszfalu község. Valószínűsíthető, hogy az egykori templom falainak fel nem tárt maradványa található meg Köveskúttól nem messze a Mézesmezőn (RAINER 2005)[2]. Olaszfalu és környéke, így a vizsgált terület is 1132-től 1526-ig a zirci Cisztercita Apátsághoz tartozott, az 1526 és 1690 közötti időszakban többször gazdát cserélt. Ezekben az években a térség lakosságának száma és feltételezhetően ennek a területnek a tájhasználat is lecsökkent (BOROSS & MADARÁSZ 2002, HUDI 2005).

A XVII. század során német ajkú lakosságot telepítettek be a mai falu helyén újraépülő faluba (BÉL 1736, NEMESBÜKI 1988, HUDI 2005)[3].

A XIX. század első felében már biztosan rendszeres erdőművelés folyt a területen a zirci Apátság erdőmestere, Zmaly Ferenc vezetésével. Az erdőmesteri iratok az 1810-es és 20-as években a legelő mai területén, a Vüllő-hegy északi végében, említenek legeltetést (2. VeML).

Az 1853. március 2-án kiadott Úrbéri Pátensbe foglaltak alapján a tagosítás, az erdő- és legelőelkülönözés végrehajtása, a birtokok kiosztása és a térkép hitelesítése Olaszfalu határában 1862. május 29-én történt meg (HUDI 2005, SALÁTA 2009). Az apátság vezetőjének kérése alapján az urasági földeket, réteket és legelőket a veszprémi országot mellett, a volt jobbágyok (úrbéres gazdák) számára az úttól távolabb eső legeltetésre alkalmas részt jelölték ki [4]. Az úrbéri birtokrendezés során Olaszfaluban gazdaságilag két közösség jött létre: a volt úrbéres gazdák, illetve a volt úrbéres zsellérek csoportja (HUDI 2005). A vizsgált terület az Olaszfalui Volt Úrbéres Gazdák Legelője (*Olaszfalu község volt legelője*) és az Olaszfalui Volt Úrbéres Gazdák Erdejé (*Paraszterdő*) területileg és jogilag is ekkor válik külön az apátsági területektől (**1. térkép**). Ezután a terület rendszeres legeltetését és tisztítását az olaszfalui gazdák közössége szabályozza (3. VeML)[5].

1. térkép Olaszfalu határának térkép részlete 1862-ből (*VeML L133 T84/2. Olaszfalu határának térképe. Készítette: Müller János G. 1862.*)

Volt jobbágyok legelője = *Volt Olaszfalui Úrbéres Gazdák Legelője* (vizsgált terület)

Paraszterdő = *Volt Úrbéres Gazdák Erdejé*

Az 1913. évi X. törvénycikk országosan elrendeli, hogy a közösségre használt legelő területek használatára legeltetési társulatokat kell létrehozni (SALÁTA et al. 2009). Ezek után alakult meg az Olaszfalui Gazdák Legeltetési Társulata az olaszfalui gazdák közösségéből.

A Legeltetési Társulat 1925-ben 432 kh legelőn gazdálkodott (GAZDACÍMTÁR 1925). A társulat nem volt szervezett, hivatalosan bejegyzett, miként az erdőbirtokosság sem. E téren 1945-ig semmi előrelépés nem történt, a gazdák nem tartották fontosnak az államilag ellenőrzött közbirtokosság megszervezését (HUDI 2005).

A XX. század első felében, egész a 1959-ig a legelő egész területén rendszeres legeltetés és legelő karbantartási munka folyt a Legeltetési Társulat irányításával (VEML 1945). Az

1945-ben készült felmérés többek között javasolja legelőjavítás céljából a terület rendszeres trágyázását, a határárkok javítását, vízelvezető árkok ásását a Köveskútnál, a bokrok és a gyomok irtását és a túlságosan árnyékoló vagy a legeltetést gátló fák kivágását (VARGA 2010). 1948-ban a Legeltetési Társulat közgyűlése rendelkezik többek között a vüllő-hegyi forráshoz csatlakozó vályúk elkészítéséről, a legelőtisztítás szeptember 13-án való megkezdéséről, a legelőjavítási munkálatok állami támogatásra vonatkozó kérelméről és a legeltetési bérekről [6]. 1949-ben a sertésállomány csökkenése miatt a kanásznak járó pénzt és terménybeli juttatását megemelik [7]. A legelő-tisztításbeli részvétel megállapításának kérdése is újra előkerül [8]. 1950-ben a Földművelésügyi Miniszter országos rendelete (8587-47/1950) alapján az olaszfalui legelőre vonatkozó fásítási tervet adtak ki (6. VeML) [9]. A fásítás megvalósulására vonatkozólag nincsen adatunk.

1. kép: 1960-70-es években, Olaszfalu, Somhegy-lapos
Fotó: Sándor Ferenc

A terület legelőhasználatán kívül az 1940-es-50-es években kavicsbányászat és mészegetés folyt. A kavicsbánya a Vüllő-hegy ÉNy-i felén működött. A mészegetők a terület DK-i végében dolgoztak. Az egykori kemencék nyomait ma is meg lehet találni.

A TSZ megalakulása következtében, 1959 után a legelő állatok száma drasztikus fogyáshoz indult, mely egészen 2003-ig tartott (GUBICZA 1985). Mára teljesen megszűnt a háztáji marhatartás a faluban [10] (**1. táblázat**). A disznókat utoljára az 1970-es évek közepén hajtották ki. Az 1970-es évek elején a TSZ közel 1000 (3 főka) juhot is legeltetett a területen (**1. kép**). A legelő rendszeres tisztítása és karbantartása a TSZ megalakulása után megszűnt [11].

1. táblázat: Olaszfalu község állatállománya 1895-2000 között (MSA 1972, KSH 2000)

	1897	1895	1911	1925	1935	1942	1962	1966	2000
szarvasmarha	775	771	897	811	1000	1196	954	867	25
tehén		223	332		382	423	427	368	
bika		9	4		4	5	1	1	
igásókörr		227	111		66	58	0	0	
növendék		318	408		494	516	411	256	
hízómarha			42			10	55	190	
disznó		1029	1790	1760	1784	1460	1026	857	518
juh		1697	848	1074	1243	1178	727	786	14
ló	288			305					14
kecske		6	13		12	24			

Ennek következtében a nem használt területek becserjésedtek, beerdősültek (VARGA 2010). Utoljára 2003-ban hajtottak ki legeltetni állatot. Ma mint vadászterületet bérlik az egykori legelőt. A területen előforduló vadlétszám a vaddisznótúrások, növények megrágása és a látott vadak (vaddisznó, őz) száma alapján magas lehet. A területen található erdőállományok erdészeti kezelésére eddig nem került sor. 1999-ben a Vüllő-hegyen található erdőrézsz üzemtervezése megtörtént, de konkrét erdészeti kezelést nem végeztek sem ebben, sem a legelő más erdőállományaiban (ÁESZ 1999). A terület közös osztatlan tulajdonban volt egészen 2007-ig [12]. A kiosztott parcellák kezeléséről a tulajdonosok döntenek. 2009-ben egyes erdősült, cserjésedett parcellák ritkítása és öreg fák kivágása kezdődött meg.

Megvitatás

Európa más erdővel borította tájaihoz hasonlóan a Bakony tájhasználat is szorosan összekapcsolódik a történelmi folyamatokkal, eseményekkel (RACKHAM 1980, BIRÓ 2003, AGNOLETTI 2007). Mutatva egyszer a táj kultúrtáj jellegét, máskor pedig a táj elnéptelenedésével, a tájhasználat felhagyásával egy vadabb, embertől szinte teljesen elhagyott tájat (WALLNER 1941, 1942, 1943, HEGYI 1978).

A XIX. század elejétől fogva a területen a zirci Apátság más erdőterületeihez hasonlóan az akkori korban a legfejlettebbnek számító, üzemszerű erdőgazdálkodást folytattak (HORVÁTH 1930, NAGY 1975). Erről tanúskodik többek között az is, hogy 1818-ban már üzemtervet készítettek, míg az ország más területein az üzemtervezés többnyire csak a század végén terjedt el az 1879-es erdőtörvény hatására (KOLOSSVÁRY 1975).

A közösségi tájhasználat felszámolása, a legelők és az erdők elkülönítésével, Nyugat-Európa nagy részén a XVIII. és XIX. században játszódott le (VERA 2000). Ez a folyamat Magyarországon a XVIII. században kezdődött. Az 1853-as Urbéri pátens keretében kiadott „Legelő és erdő

elkülönözés” törvénye pedig végérvényesen megszüntette az addig hagyományosnak számító közösségi határhasználat alapját adó szabad erdőhasználatot (PETERCSÁK 1986, ANDRÁSFALVY 2007, SALÁTA et al. 2009). Ennek a törvénynek az értelmében a vizsgált területet 1862-ben nyilvánították az Olaszfalui Volt Úrbéres Gazdák Legelőjévé. Az összefüggő erdőterület ligetes, fás legelővé alakítása feltételezhetően több évet, akár évtizedet is igénybe vehetett, de pontos adat sajnos nem került elő. Az erdősült területeken szántók és legelők kialakítása az irtásgazdálkodás módszereivel történt az egész Kárpát-medencében, Európa más mérsékelt övi részeihez hasonlóan (TAKÁCS 1980, VERA 2000, RACKHAM 1998, BARTHA & OROSI 2004). Legelőterületek nyeresésének leggyakoribb módjai közé tarozott az égetés, illetve a fák aszalása vagy keringetése (TAKÁCS 1980). A Kárpát-medence keleti tájain (pl. Székelyföld, Olténia) ezeket a tájhasználati módokat mai napig alkalmazzák (saját megfigyelés).

A vizsgált terület rendszeres legelőhasználatára a falu gazdáiból szerveződött, a gazdaközösség, majd a törvényileg országosan elrendelt Legeltetési Társulat irányításával történt egészen a TSZ megalakulásáig az ország más községi (úrbéres) legelőihez hasonlóan (PALÁDI-KOVÁCS 1993, SELYEM 1994, ANDRÁSFALVY 2007, SALÁTA et al. 2007). Az 1960-70-es évektől napjainkig megfigyelhető a falusi lakosság létszámának csökkenése és ennek következtében a tájhasználat felhagyása, mely jelentős mértékben befolyásolja a növényzet jellegét is. (AGNOLETTI 2007, POYATOS et al. 2003, RIGUEIRO-RODRIGUEZ 2009). A hagyományos tájhasználat következtében kialakuló mozaikos tájszerkezet a felhagyás, illetve a nagyüzemi gazdálkodás következtében nagymértékben visszaszorult (STANDOVÁR & PRIMACK 2005). A felhagyás következtében az egykori legelők, gyümölcsösök, kaszálók és szántóföldek cserjésedése és erdővé záródása jellemző, ami az olaszfalui területen is megfigyelhető (HARASZTHY et al. 1997, STAALAND et al. 1998, TÜRKE et al. 2005, AGNOLETTI 2007, ZAGYVAI 2008, KOPECKY & VOJTEK 2009, VARGA & BÖLÖNI 2009, VARGA 2010).

Az egykori Olaszfalui Volt Úrbéres Gazdák Legelője a biológiai, kulturális és táji értékek szoros összekapcsolódására ad példát, felhívja a figyelmet a terület egyediségére és megőrzésének a fontosságára egyaránt.

Köszönetnyilvánítás

Elsőként szeretnénk köszönetet mondani Sonnevend Imrének, aki a figyelmünkbe ajánlott az olaszfalui fás legelőket. Külön köszönettel tartozunk dr. Molnár Zsoltnak, dr. Biró Marianának, Saláta Dénesnek, Molnár Csabának, Bede Ádámnak, Babai Dánielnek és Kirmer Annának.

Köszönjük a Balatonfelvidéki Nemzeti Park Igazgatóságának, a Veszprém Megyei Levéltárnak és a Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetének, hogy kutatásainkhoz a lehetőségeket biztosították.

Végezetül, de nem utolsósorban hálásan köszönjük minden kedves olaszfalui lakosnak, kiemelten pedig Brevics Lászlónéknak, Dobos Imrénéknak és Dobos Imrénéknak, Brevics Lőrícnek, Gellesz Imrénéknak és Gellesz Imrénéknak, Hajas Lajosnak, Hanich Gyulának és Hanich Gyulánénak, Németh Antalnak és Németh Antalnéknak, Németh Ferencnéknak, Sándor Ferencnéknak, Schneider Ödönnének, Schneider Józsefnek, Szaturi Györgynek és Tölgyesi Alberiknek, hogy a kutatásaink során megosztották ismereteiket és mindenben segítségünkre voltak.

Jegyzetek

- [1] Zmaly Ferenc 1805-1815 között a zirci Apátság fővadásza, 1816-1822 között pedig erdőmestere volt (NAGY 1975).
- [2] „Olaszfaluból kimegyünk a Felsőperére vezető úton addig, ahol ezen úttól DK-i irányban a széles marhacsapás elágazik. Ezen a csapáson megyünk, míg az erdőt elérjük. Ettől kezdve az erdőszegélyen vezető kocsicsapáson folytatjuk utunkat mindig DK-i irányban. Kb. 3 km-es út után szomszédunk DNy-ról az erdő, de DK-re az eddigi nagyfás legelő után egy sziklás köves dombot fiatal fák erdőszé-
rűen borítanak. Itt az erdő és az erdősitett legelő közötti ritkás-fás területen lefelé haladva pillantjuk meg a romhelyet, amely egy félkörösen formált dombocskán van az erdő szélétől 5 m-re. A romhely 16 m hosszú és 7 m széles. A gyepel borított alapfalak jól kivehetők. Az alapfal kövei több helyen kilát-
szanak a gyeses föld alól. Az alapfalak közti belső tér teknőszerűen bemélyed. Régi, elgyepesedett kutatógödörök nyomait is látjuk. Minden bizonnyal a középkori olaszfalui templom állott ezen a helyen.” (TORMA 1972 in RAINER 2005)
- [3] 1736. „Az előbbtől a hegyek közé fordul kelet felé mérföldnyi távolságra, mély völgyben fekszik, mindenfelől magas, kiemelkedő, meredek hegyekkel. Van ugyan közbeeső síkság, de az is bozótos és erdős, kevés hasznot hozó. Szántófölde nincs, sem mezei gazdálkodás, a kender és répaföldeket kivé-
ve, minden árnyékos és hegyes. Így aztán kevesen lakhatják a falut, s azoknak is, kik vannak, fával, léccel, gerendával, kenderrel és répával megrakodva mezőségi vidékre kell eljárni s azokat gabonára elcserélni. Csodálkozni lehet rajta, hogy a magyarok, kik könnyebb élethez hozzászoktak, meg tudnak itt maradni. De hazájuk ez, ahol a bátor férfiú lakóhelyet választott. Valamennyien magyarok, némely szlovákokkal vegyülve. Vallásra nézve a jobbágyok legnagyobb része református, ezért tanítómester tartását engedik nekik. Aki katolikus Szirczre, az evangélikusok Tésre járnak istentiszteletre. A falu szirczi apátság birtoka.” (BÉL 1736 in 1989)
- [4] „A két községnek a legelő területét a telkek nagyságához mérten szabták meg:egy egész telek után 11 hold legelőt számítottak.” (HUDI 2005).
- [5] Az 1889-ben kelt legelőrendtartásban szabályozzák az állatlétszám növelésének rendjét. A legelőn kí-
vüli területek (rétek, szántóföldek) legeltetésre való felszabadulásának időpontjaként szeptember 29-
dikét határozzák meg. Rendelkeznek továbbá a legelőrendtartás be nem tartása esetén fizetendő bünte-
tésekről is (3. VEML).
- [6] A társulat júniusi közgyűlésén kimondja, hogy a legelő tisztítását az aratás előtt kell elvégezni és ja-
vasolják, hogy az eddigi szokással ellentétben nem nyolcad után, hanem a kijáró szarvasmarha után
kell ezt elvégezni, aki ezt nem teszi, fűbért köteles fizetni. Az augusztusi közgyűlésen a legelő javításá-
ra vonatkozó állami támogatásról szóló kérvényt fogadták el. Továbbá kimondják azt is, hogy a nem
tagoknak 50 forint legeltetési bért kell fizetni minden darab kijáró marha után a társulati pénztárba és
minden kijáró anyakoca után 20 kiló és minden kijáró süldő után 10 kiló árpát kötelesek a sertés kan
fönntartására befizetni. Októberre az 5000 Ft állami támogatásra ígéretet kapott a Legeltetési Társulat.
Elfogadják azt a javaslatot, hogy a Paraszterdő ritkítási munkálataiban való részvételt a legelőre járó
szarvasmarhák számához kössék (1 marha után 1 nap), mivel az erdőből befolyt jövedelmet a legelő
költségeire fordítják.
- [7] „Ezek után minden kijáró anyakoca után 15 kg tiszta búzát vagy rozst és minden féléven felüli süldő
után 8 kg búzát vagy rozst és minden féléven aluli malac után 4 kg búzát vagy rozst adnak. Illetve
minden kijáró anyakoca és minden féléven felüli süldő után egy Ft, féléven aluli malac után 50 fillért
fizetnek Lukács Ferenc kanásznak.” (5. VEML)
- [8] A közgyűlés továbbra is támogatja azt a felvetést, hogy ne a nyolcad után, hanem a kijáró szarvas-
marhák számával arányosan vegyenek részt a tagok a legelőtisztításban, aki ezt nem teszi, arra 15 Ft-os
napszám kifizetését terhelik.
- [9] Olaszfalu legelőjére vonatkozó fásítási terv szerint a legelő 7 k. hold nagyságú területén 4800 nyár-
dugványt és 680 db magas kőrös husángot 3x3 sortávolságban ültetnek el. A kijelölt területen a 3 m sor-
távolságot írják elő, mivel a terület vizenyős és egyenes volta miatt legeltetésre kevésbé alkalmas, a

gyorsan növekvő nyárral a gyomosodás tovább terjedését kívánták megakadályozni. A fásítás felelőse Mencil Lőrinc volt (6. VeML).

- [10] „Végén már csak 10 darabot őrizett, mikor jött ez a leépülés. De mondom a legnagyobb csapás a háború után volt, mikor volt a kitelepítés. Jött a háború, amit nem vittek el a németek, azt elvitték az oroszok. Nagymamám mondta szegény, hogy a háború után egyetlenegy tyúk maradt meg. Meg a betelepítés, az egy másik történet.” „8 éve nincs szarvasmarha, azóta nem is iszok tejet.” (Schneider József)
- [11] „59-ben alakult a TSZ, azóta nincs pucolva, azóta vége. Semmit. Semmit. Nem is lett semmi. Most vaddisznó tanya.” (Hajas Lajos)
- [12] „Mikor bejötték ide a svábok és azóta osztatlan közös a legelő. Most kiosztották. (...) Ez mindig a falué volt, most jött az a privatizáció.” (Schneider József)

Irodalom

- AGNOLETTI, M. (2006): Traditional knowledge and the European Common Agricultural Policy (PAC). The case of the Italian National Rural Development Plan 2007-2013. – Cultural Heritage and Sustainable Forest Management: The Role of Traditional Knowledge, Proceedings of the Conference, 8-11 June, 2006, – Firenze, IUFRO, Warszawa, pp. 17-25.
- AGNOLETTI, M. (2007): The degradation of traditional landscape in a mountain area of Tuscany during the 19th and 20th centuries: Implications for biodiversity and sustainable management. – Forest Ecology and Management 249: 5-17.
- ANDRÁSFALVY, B. (2007): A Duna mente népének ártéri gazdálkodása. – Ekvilibrium Kiadó, Budakeszi, 438 pp.
- ÁESZ (1999): Üzemterv, 1999 – Állami Erdészeti Szolgálat.
- BARTHA, D. & OROSZI, S. (2004): Őserdők a Kárpát-medencében. – Ekvilibrium Kiadó, Budakeszi, 203 pp.
- BARTHA, S. (2008): A vegetáció viselkedéskökológiája. – In: KRÖEL-DULAY GY., KALAPOS T. & MOJZES A. (szerk.): Talaj-Vegetáció-Klíma kölcsönhatások. Köszöntjük a 70 éves Láng Editet. – MTA ÖBKI, Vácrátót, pp. 73-86.
- BÉL, M. (1736 in 1989): Veszprém vármegye leírása (1736) – A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai. Szerk. MADARÁSZ L. Veszprém, 256 pp.
- BIRÓ, M. (2003): A Gödöllői-dombvidék Tájvédelmi Körzet erdő- és tájhasználat története. – Kutatási jelentés, Kézirat, Vácrátót.
- BIRÓ, M. (2006): Történeti vegetációrekonstrukciók a térrépek botanikai tartalmának foltonkénti gazdagításával. – Tájökológiai Lapok 4(2): 357-384.
- BOROSS, I. & MADARÁSZ L. (2002): Veszprém vármegye összeírása 1696, 1715, 1720. – A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 17: 373.
- BÖLÖNI, J. (2004): Több szempontú erdőtipológiai vizsgálatok a Tési-fennsík déli részén. – PhD értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 128 pp.
- CSÁSZÁR, G., CSEREKLEI, E. & GYALOG, L. (szerk.) (1981): A Bakony-hegység földtani térképe. – M=1:50 000. – A Magyar Állami Földtani Intézet kiadványa, Budapest.
- CSÁSZÁR, G. (2002): Az Eperjes-hegy élettelen és élővilága. – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 62. pp.
- GUBICZA, F. (szerk.) (1985): Veszprém megye mezőgazdasági termelőszoövetkezetei 1948-1983. – Veszprém Megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek Szövetsége, 247 pp.
- Gazdacimtár (1925): Magyarország földbirtokosai és földbérlei. Budapest
- HARASZTHY, L., MÁRKUS, F. & BANK, L. (1997): A fás legelők természetvédelme. WWF-füzetek. 12. 23 pp.
- HEGYI, I. (1978): A népi erdőkielégés történeti formái. – Akadémiai Kiadó, Budapest.

- HORVÁTH, K. (1930): Zirc története. Zirci könyvek I. – Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém, 311 pp.
- HUDI, J. (szerk.) (2005): Olaszfalu története. – Olaszfalu, 441 pp.
- KIRÁLY, G. (1999): Táj- és erdőtörténeti adatok felhasználásának lehetőségei és jelentősége vegetációértékelési és erdőművelési kérdések tisztázásában. – Doktori Szigorlati Dolgozat, Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron, 22 pp.
- KIRÁLY, G., MOLNÁR, ZS., BÖLÖNI, J. & VOJTKÓ, A. (szerk.) (2008): Magyarország földrajzi kistájainak növényzete. – MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót
- KOPECKY, M. & VOJTA, J. (2009): Land use legacies in post-agricultural forests in the Doupeske Mountains. – Czech Republic. Applied Vegetation Science 12: 251-260.
- KOLOSSVÁRY, Sz-né (szerk.) (1975): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 526 pp.
- KSH 2000: Magyarország Állatállománya 2000, településsoros adatok, KSH, Budapest.
- MAROSI, S. & SOMOGYI, S. (szerk.) (1990): Magyarország kistájainak katasztere I-II. – MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 1023 pp.
- MARGÓCZI, K. (2001): A vegetációtan természetvédelmi alkalmazása. – Doktori Értekezés, Szegedi Tudományegyetem, Ökológiai Tanszék, Szeged, 103 pp.
- MERISH, I., PRÁGER, T., AMBRÓZY, P., HUNKÁR, M. & DUNKEL, Z. (szerk.) (2002): Magyarország éghajlati atlasza. – Országos Meteorológiai Szolgálat, Budapest, 108 pp.
- MOLNÁR, ZS., BARTHA, S. & BABAI, D. (2009): A népi növényzetismeret és az etnobotanikai, ökológiai antropológiai megközelítés szerepe napjaink vegetáció- és táj kutatásában. – Botanikai Közlemények 96: 95-116.
- MSA (1972) Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény. Állattenyésztés III. Községsoros adatok. 1, 2-563, 4-370, 5-369. – KSH, Budapest.
- NAGY, D. I. (1975): A zirci apátság erdészetének szervezete és működési alapelvei az első világháborúig (1804-1914). – In: KOLOSSVÁRY SZ-né (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. – Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 175-211.
- NEMESBÜKI, A. (1988): Városok a Bakonyban és a Balaton-felvidéken. – Veszprém, pp 181-184.
- PALÁDI-KOVÁCS, A. (1993): A magyarországi állattartó kultúra korszakai. – MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 452. pp.
- PETERCSÁK, T. (1986) Az erdő szerepe Felsőtárkány életében. – In: PETERCSÁK T. (szerk.): Az életmód változása egy bükki faluban. – Néprajzi Tanulmányok Heves megyében 4. Budapest-Eger, pp. 128-136.
- POYATOS, R., LATRON, J. & LLORENS, P. (2003): Land use and land cover change after agricultural abandonment The case of a Mediterranean mountain area (Catalan Pre-Pyrenees). – Mountain Research and Development. **23(4)**: 362-368.
- RACKHAM, O. (1980): Ancient Woodland Its History. Vegetation and Uses in England. – Edward Arnold, London, 402 pp.
- RACKHAM, O. (1998): Savanna in Europe. – In: KIRBY, J.K & WATKINS, C. (szerk.): The Ecological History of European Forests. – CAB, pp. 1-24.
- RAINER, P. (2005): Középkori lelőhelyek. – In: HUDI J. (szerk.): Olaszfalu története. – Olaszfalu, pp.47-48.
- RIGUEIRO RODRÍGUEZ, A., MCADAM, J. & MOSQUERA-LOSADA, M.R. (eds.) (2009): Agroforestry in Europe. – Springer, 450 pp.
- SALÁTA, D., SZABÓ, M., KENÉZ, Á., MALATINSZKY, Á., DEMÉNY, K. & BREUER, L. (2007): Adatok a Pénzesgyőr-hárskúti hagyásfás legelő tájtörténetéhez. – Tájökológiai Lapok 5(1):19-25
- SALÁTA, D., HORVÁTH, S. & VARGA, A. (2009): Az erdei legeltetésre, a fás legelők és legelőerdők használatára vonatkozó 1791 és 1961 közötti törvények. – Tájökológiai Lapok **7(2)**: 387-401.
- SELYEM, J. (1994): Adatok Belső-Somogy legelőerdeinek beerdősüléséhez. – Diplomaterv, Kézirat, Sopron.
- SONNEVEND, I. (2005): Olaszfalu és Eplény határának növény- és állatvilága. – In: HUDI J. (szerk.): Olaszfalu története. Olaszfalu, p. 34.

- SOÓ, R. (1965): Növényföldrajz. – Tankönyvkiadó, Budapest, 152.pp.
- STAALAND, H., HOLAND T. NELLEMAN, C. & SMITH, M. (1998): Time scale for forest regrowth: abandoned grazing and agricultural areas in southern Norway. – *Ambio* **27**: 456-460.
- STANDOVÁR, T. & PRIMACK, R.C. (2005): A természetvédelmi biológia alapjai. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 542.pp.
- TAKÁCS, L. (1980): Irtásgazdálkodásunk emlékei. – Akadémiai kiadó, Budapest, 418.pp.
- TÜRKE, I.J., VARGA, A. & HORVÁTH, D. (2005): Tájéztörténeti és vegetációdinamikai kutatások a Középtisza vidékén. – In: KORSÓS, Z. (szerk.): IV. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium Előadaskötet. – Fővárosi Állat- és Növénykert, Budapest, pp. 377-382.
- VARGA, Z. (2006): A konzervációbiológia helyzete Magyarországon. – *Magyar Tudomány* **167(6)**: 709-714.
- VARGA, A. (2010): Egy felhagyott bakonyi fás legelő tájtörténete és faállományszerkezete. – ELTE Növényrendszertani és Ökológiai Tanszék. Diplomamunka, 76 pp.
- VARGA, A. & BÖLÖNI, J. (2009): Erdei legeltetés, fáslegelők, legelőerdők tájtörténeti kutatása. – V. MTBK Természetvédelmi Biológiai Konferencia. – Természetvédelmi Közlemények. **15**: 68-79.
- W. M. VERA (2000): Grazing Ecology and Forest History. – CABI, 506. pp.
- WALLNER, E. (1941): A Bakony erdőtakarójának átalakulása a XVIII. század végéig. – Földrajzi Közlemények **69**: 1-29.
- WALLNER, E. (1942): A Bakony erdőtakarójának pusztulása a XIX. században. – Földrajzi Közlemények **70**: 32-42.
- WALLNER, E. (1943): A Bakony erdőtakarójának jelen képe. – Földrajzi Közlemények **71**: 260-277.
- ZAGYVAI, G. (2008): Felhagyott agrárterületek fásszárú szukcessziója a Cserhátban. – In: BARTHA S. & MOLNÁR Zs. (szerk.): XI. MÉTA Túra, a parlag túra. 2008. okt.13-17. Vácraátót.
- ZÓKA, B. (2001-2007): ArcView GIS Felhasználói kézikönyv. – VITUKI CONSULT Zrt., Budapest, 110 pp.

Felhasznált térképek és légifotók

Katonai és topográfiai térképek

- I. Katonai Felmérés (1783-84). Országos Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.
Méretarány: 1: 28 800, szelvényszám:
- II. Katonai Felmérés (1847, 1852). Országos Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.
Méretarány: 1: 28 800
- III. Katonai Felmérés (1888). Országos Hadtörténeti Múzeum Térképtára, Budapest.
Topográfiai térkép, 1:10 000

Veszprém Megyei Levéltár kéziratos térképei

- T113. Mappa terreni possessionis. Olaszfalu. 1781. VeML L133
- T85. Forscarte des Olaszfaluer Reviers. *Készítette*: Franz Zmaly 1818. VeML L133.
- T84/2. Olaszfalu határának térképe. *Készítette*: Müller János G. 1862. VeML L133.
- T 78. Olaszfalu helység mappája. *Készítette*: Kiss A. 1880. VeML L133.

Légifotók

- 1950, HM Térképészeti Közhasznú Társaság
- 1963, 125/0301, HM Térképészeti Közhasznú Társaság
- 1984, 362-2142, HM Térképészeti Közhasznú Társaság
- 1998, 011/0035, HM Térképészeti Közhasznú Társaság
- 2005, Balaton-felvidéki Nemzeti Park

Felhasznált levéltári iratok

1. VeML.IV. 2. Veszprém Vármegye II. József kori közigazgatási iratai. Fasc.5. 112/1787. (VII.7.)
2. VeML.XI. 601/b Erdőmesteri iratok
3. VeML.384. Olaszfalu község képv. T. jkv. 1. jkv. 1-1889 II.23.
4. VeML.XXI. 103. Olaszfalui volt úrbéres telkes gazdák erdőilletőségü erdejének rendszeres gazdasági terve. 1891-1950
5. VeML. Olaszfalui erdőbirtokosság 1943-1963 iratai
6. VeML. XXIV 220. Zirci Járási állami Gazd. Felügyelő 1950: 651-675. (VI.216)
VeML=Veszprém Megyei Levéltár

Adatközlők névsora

Brevics Lászlóné Hanich Anna, Brevics Lőrinc, Gellesz Imre, Gellesz Imréné, Hajas Lajos, Hanich Gyula, Hanich Gyuláné, Németh Antal, Németh Antalné, Németh Ferencné, Hajas Mária, Sándor Ferencné, Schneider Ödönné, Schneider József